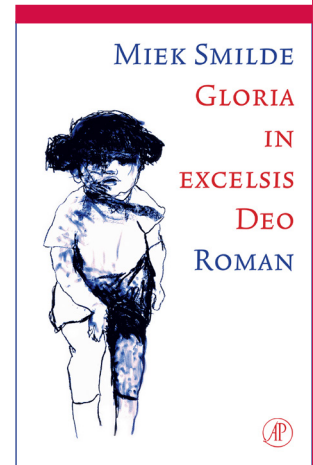

Presentatie *Gloria in excelsis Deo*

vrijdag 15 november 2013, Herengracht 370, De Arbeiderspers

Afgelopen maandag (11 november 2013) stond er een column in NRC Handelsblad van de filosoof en schrijver Maxim Februari waarin hij een uitspraak van de komiek Fred Allen citeert: “Ik begrijp niet waarom iemand een jaar verspilt aan het schrijven van een roman, als hij er gewoon eentje kan kopen voor een paar dollar”. Februari moest eraan denken toen hij een medewerker van een ziekenhuis hoorde zeggen: “Er zijn nog steeds mensen die denken dat we in de tijd van Florence Nightingale leven, maar we zijn gewoon een bedrijf.” Ja, schrijft Februari, dat is de stand van het land: waarom zou je zorgzaam zijn, als zorg gewoon gekocht en verkocht kan worden?

Een roman en de zorg, Februari stelt ze in zijn column aan elkaar gelijk. Een roman, zo schrijft hij, is geen ding. Je kunt hem niet kopen. Ja, wel een exemplaar ervan, maar niet de roman zelf. Zoals je ook de zorg niet kunt kopen. Ja, wel de medische handelingen en producten, al dan niet als DBC geregistreerd, maar niet de zorg zelf. Ondanks dat het ziekenhuis een bedrijf is geworden, net als de uitgever en de boekhandel, en ondanks dat zelfs schrijvers inmiddels merken zijn, zijn zorg en romans geen goederen.

Dat tegenwoordig zoveel verwarring bestaat onder letterkundigen en medewerkers van ziekenhuizen komt, omdat begrippen door elkaar worden gehaald, stelt Februari. Ze stellen vast dat de gezondheidszorg bedrijfsmatig wordt aangepakt en daaruit trekken ze de conclusie dat de tijd van Florence Nightingale voorbij is. Ze stellen vast dat literatuur in de uitverkoop wordt gegooid en concluderen dat de roman ten dode is opgeschreven. Allebei is onzin, zegt Februari en ik citeer: “Terwijl het marktdenken aanzwelt en weer wegebt, blijft de mens grotendeels wie hij is. We evolueren wel, maar niet in zo’n rap tempo dat we in een eeuw onherkenbaar versimpeld zijn.” Dat is een opluchting, vind ik.

Februari stelt dat de zorg geen ding is, maar een activiteit, een poging om zo goed mogelijk alles wat je kunt te gebruiken voor een ander. Voor de roman geldt iets soortgelijks. Ook de roman is geen ding, maar een activiteit door middel waarvan we het individuele bestaan duiden tegen de achtergrond van tijd en maatschappij. Of dat nu op papier gebeurt of digitaal doet er niet toe en ik citeer weer: “De complexe manier van vertellen over de plaats van de eenling in de wereld zal niet plotseling ophouden te bestaan omdat de verdienmodellen veranderen.”

Februari heeft het vervolgens over het marktdenken dat onze samenleving zo domineert met als gevolg dat schrijvers in de letterkunde zijn ingedeeld alsof ze op het kantoor van een obligatiefonds werken. Dat is voor de schrijver ingewikkeld, want die moet zichzelf verkopen, die moet proberen werknemer van de maand te worden en bij De Wereld Draait Door te komen - daar ben ik niet blond genoeg voor, hoewel je daar anders over kunt denken als je de foto ziet die op de achterkant van het boek staat. Met dank aan de fotograaf Martijn Beekman die mij altijd veel mooier maakt dan ik ben. - De schrijver moet een merk worden, dat is zo. Maar voor de roman is de markt irrelevant. Geld, zo concludeert Februari, behoort niet tot de definitie van de zorg en evenmin tot die van de roman; beide kun je niet kopen voor een paar dollar. In een roman, in een goede tenminste, is sprake van een verknootheid van mensen en gebeurtenissen die je niet met due diligence, toezichtconstructies of credit default swaps kunt beheersen. Een roman gaat aan die werkelijkheid voorbij, en voegt er tegelijk een aan toe. Die ingewikkelde ervaring, dat door het lezen van een roman een nieuwe wereld zich openbaart die herkenbaar is en tegelijk vervreemdt, die verbanden legt die er eerder niet waren, daar gaat het om, om die ervaring.

Ik weet nog heel goed wanneer ik zelf voor het eerst ontdekte dat er een werkelijkheid buiten de werkelijkheid bestond die in zichzelf die werkelijkheid ook bevestigde. Een werkelijkheid die bestond uit woorden. Ik weet nog heel goed de eerste woorden die ik las - boom, roos, vis, vuur - en hoe gelukkig ik werd toen ik ontdekte dat achter die structuren van letters een betekenis schuilging. Boom, roos, vis, vuur, het zijn ook niet de geringste woorden.

Op het moment dat ik dit ontdekte, bijna zeven jaar oud, overleed mijn jongere zusje Anneke Beatrix. Zij was toen bijna vier. En zo vielen twee, voor mij essentiële levenservaringen onverwacht en onbedoeld, maar onherroepelijk samen: het woord en de dood.

Sindsdien heb ik in toenemende mate het gevoel gekregen dat ik niet in de cirkel van de dingen stond, maar er buiten, dat ik ernaar stond te kijken en met woorden probeerde te vangen wat ik zag, wat ik hoorde en ook wat ik voelde en dacht. Door te schrijven, structureerde ik de overweldigende ervaring om op zo'n jonge leeftijd een zus te verliezen.

Schrijven is precies dat. Structureren. Het is een werkelijkheid scheppen uit een werkelijkheid, zoals de beeldhouwer een torso bikt uit een blok marmer. Het is een manier om vat te krijgen op dingen die in zichzelf onbevattelijk zijn. De dood, maar ook de liefde, de rouw, maar ook het verlangen.

Op mijn elfde wist ik dat ik later schrijver wilde worden. Ik romantiseerde de dagboeken van Anne Frank en richtte mij tot haar in mijn eigen eerste dagboek. Dat het desalniettemin zo lang heeft geduurd eer ik een roman schreef, heeft met de werkelijkheid te maken zoals Februari die in zijn column schetst. De werkelijkheid van wetten, van markten en van modellen. Toen ik in 1992 afstudeerde in de Nederlandse taal- en letterkunde zat niemand te wachten op een schrijver en ik koos ervoor de studie rechten af te maken om als jurist toch een volwaardige plaats in de cirkel van de dingen te krijgen. Zo ben ik ook opgevoed; je moet, zeker ook als vrouw, volwaardig, eigenstandig en financieel onafhankelijk meedoen aan de maatschappij. Dat wilde ik ook, meedoen in de kring. Maar ik stond er natuurlijk buiten bij te kijken. Ik bleef de zevenjarige die ik was geweest.

Toen ben ik maar naar juristen gaan kijken. Naar de manier waarop ze denken en doen en zo proberen vat te krijgen op wat zij als hun werkelijkheid beschouwen. Juristen gebruiken daarvoor hetzelfde middel als ik, namelijk taal. Niet voor niets hopen heel veel juristen dat ze nog eens een boek zullen schrijven - en vele van hen denken dat ze het ook nog goed zouden kunnen. Ik denk eigenlijk dat de meeste van hen dat niet kunnen. Omdat schrijven, en dan heb ik het vooral over het schrijven van fictie, nog iets anders vergt dan taalbeheersing en het vermogen om te structureren. Fictie vergt verlies. Fictie vraagt om loslaten. Op de eerste plaats het loslaten van feiten, het loslaten van de werkelijkheid zoals zij is. To say a story is a true story is an insult to both art and truth, schreef Nabokov in *Lectures on literature* en beter kan ik het niet zeggen. Maar daarenboven vergt het schrijven van een roman ook om wat Conny Palmen als motto in haar eerste boek *De Wetten* gebruikte: "als ik val zal ik huilen van geluk". Een citaat van Samuel Beckett. En dat is precies wat schrijven is: vallen. Zonder aansprakelijkheidsverzekering. Ik denk dat maar heel weinig juristen dat aandurven.

Met het schrijven van de roman *Gloria in excelsis Deo* heb ik een werkelijkheid onder de werkelijkheid gecreëerd waardoor de dood van mijn zusje Anneke Beatrix niet meer alleen een onbevattelijk kinderverdriet is, maar een stap in de richting van de cirkel waarin ik hoor; die van de roman door middel waarvan we het individuele bestaan duiden tegen de achtergrond van tijd en maatschappij. De cirkel van boom, roos, vis, vuur.

Amsterdam, 15 november 2013

Miek Smilde